

velejárója a tudomány gördülékény működésének): mit mond Ajkay Alinka arról, hogy ki lehet Pázmány *Kalauzának* latinra fordítója; Szelestei N. László arról, hogy bizony a katolikusok is hitvitáztak a szószéken, nemcsak a protestánsok; Farmati Anna arról, hogy mi is lehet a forrása a *Nagyszombati kódex* bűnbánattal kapcsolatos szövegcsoportjának stb.

Habár a kötet lehetne akár tanulmányok egyszerű gyűjteménye is, a szerkesztői koncepció mégis próbálta egységes egészzé, könyvvé szervezni ezt a heterogén szövegcsoportot, erről a próbálkozásról pedig elmondható, hogy sikerrel megvalósult:

a tanulmányok a kötet részein belül és keresztül is kapcsolódnak egymáshoz, termékenyen kiegészítik egymás meglátásait. A szerzők a kutatói életút szinte teljes skáláját lefedik a kutatói pályája elején levő doktorandustól kezdve a témájával évtizedek óta foglalkozó szakemberig, a dialógus témája számukra hol az eddigiek egyértelműen következő folytatását, hol kirakós egy darabját jelentette, hol pedig a már kimerítettnek ítélt kutatáshoz nyitott egy újabb pászmat.

Kelemen Fruzsina

Empatikus nyomolvasás

Szikszai Mária: Letűnt világok antropológiája és a megismerhetetlen különös szépsége.

Szociális kapcsolatháló és kulturális gyakorlat az írógép korszakában.

Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kvár, 2020. 319 old.

Szikszai Mária *Letűnt világok antropológiája és a megismerhetetlen különös szépsége* című kötetében Tyukodi Mihály írásos hagyatékával foglalkozik: azokat a leveleket, feljegyzéseket, hivatalos iratokat és más szövegeket dolgozza fel, amelyek 1937 és 1997 között születtek. A szerző egy felújításra váró épület padlásán bukkant rá a több mint kétezer dokumentumra, ezeknek az éveken át tartó alapos tanulmányozásából jött létre a könyv. Szikszai Mária kutatása céljából azt tűzi ki, hogy betekintést nyerjen egy általa személyesen nem ismert ember életébe, és ezáltal megpróbálja megérteni annak a világnak a társadalmi és kulturális működésmódját, amelyben élt. A szerző tehát nem elsősorban a sváb származású katolikus pap életrajzával foglalkozik a szó klasszikus értelmében, amint azt kötet elején jelzi is, hanem a levelezésben, dokumentumokban feltűnő szereplők mikrovilágaiból kiindulva igyekszik rekonstruálni a nagyobb közösség struktúráit, egy romániai magyar perspektívából szemlélve a huszadik század eseményeit, illetve reflektálva a hagyaték médiumából adódó sajátosságokra is, amint azt a kötet alcíme kijelöli:

Szociális kapcsolatháló és kulturális gyakorlat az írógép korszakában.

A kötet bevezetőjében azt olvashatjuk, hogy a szerző kiemelten foglalkozik a „hétköznapiokban lüktető álmokkal, vágyakkal, harcokkal” (7), illetve hogy Tyukodi Mihály életútja „zaklatott EKG rajzához” (8) hasonlóan bontakozik ki. A kötetet olvasva úgy találtam, nem véletlen az eleven áramlásra, szívdobogásra való utalás: a szerző gondos odafigyeléssel végezte el a hagyaték feldolgozását, benne élt a levelekből megismert mindennapokban, együtt lélegzett a szereplőkkel. Ezt több helyen maga is megfogalmazza, például: „Kialakult egyfajta tudós empátia bennem azokkal kapcsolatban, akikről olvastam. És hogy meddig tud a kutató elmélyülni ezen iratok nyújtotta csatornán a múltba? Talán elég ehhez megemlíteni azt a pillanatot, amikor épp olvasom, hogy a főszereplő 1989-ben keresi a CEC-szelvényét, és én a homlokomra ütök, mert vele ellentétben én tudom, hogy melyik fiókba tette még 1980-ban.” (37.) A padláson talált hagyaték úgy elevenedik meg Szikszai Mária kötetében, hogy szinte egy gyerek kíváncsiságával vágyunk tovább

András Orsolya (1991) – fordító, doktorandus, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, orsolya.andras@gmail.com

olvasni, a poros, régi ládában vele együtt megbabonázva tovább kutatni, felfedezni a levelekből, régi dokumentumokból kirajzolódó történetet.

Mint megtudjuk, a hagyaték legnagyobb részét nem a Tyukodi Mihályhoz címzett levelek képezik, hanem azok, amelyeket ő írt, és amelyeknek indigóval készült másolatát megőrizte. Emellett naplószerű feljegyzéseket is készített, mintegy tudatosan az utókorak számára ezeket. Szikszai Mária több levélből, feljegyzésből vett idézettel is alátámasztja, hogy a férfi vágyott rá és reménykedett benne, hogy valaki majd kézbe veszi és elolvassa, amit leír, noha nem tudja, ki lesz az, és aggódik, hogy iratai esetleg megsemmisülhetnek, ahogy az nővére hagyatékával is történt. A vágy, hogy emlékezzenek rá, a rengeteg levélben és feljegyzésben tárgyiasuló törekvés a megőrkítésre (ami bizonyos értelemben a halálfélelem ellenszere), illetve az állandóan kifejezett természetes óhaj, hogy megossza másokkal gondolatait, és figyelmet kapjon, kapcsolatban legyen embertársaival, valójában a legalapvetőbb létszükségletekhez kapcsolják ezt a hagyatékot. És ez a vágy be is teljesül, amikor a kutatásban, a feldolgozásban párbeszéd alakul ki, hiszen Szikszai Mária felfigyel a hagyatékoló jelzéseire, kihangosítja és visszaadja az elevenségnek a feljegyzéseit, a kötet olvasóját is belevonva ebbe a játékba.

A kutatás kiindulópontjának és elméleti háttérének ismertetése után a szerző három nagyobb fejezetben dolgozza fel Tyukodi Mihály hagyatékát: először a hagyaték legfontosabb szövegtípusát, a leveleket kontextualizálja a korszak szokásrendszerében, majd rekonstruálja a pap személyes és szakmai kapcsolatát, végül pedig a címben is említett „letűnt világ” általánosabb jellemzőiről szól.

A kötet *A levelezés* című fejezete a huszadik század kapcsolattartási médiumaival foglalkozik, olyan kultúrtörténeti információkat is összefoglalva, mint a levelezés íratlan szabályai. Szikszai Mária kiemeli, hogy a fennmaradt dokumentumok „két szinten is beszélnek a múltról: azon szövegek révén, amelyet magukon hordoznak, és önmaguk mint tárgyak révén, a múlt tárgyi bizonyítékaiként” (62.). A médiumokra és a használt eszközökre (írógép, papír, indigó, analóg fotográfia) való reflektálás sokatmondó a vizsgált

anyag személyességét illetően, mivel ezek konkrét anyagi, testi érintkezésben álltak azokkal az emberekkel, akik hátrahagyták őket.

A médiumok bemutatása után talán meglepő az a megállapítás, hogy a pap ismeretségi köre ugyanolyan kiterjedt volt, mint egy ma élő, *social mediát* használó és interneten kommunikáló személyé, csupán a híradás sebessége változott (66.). A *Kapcsolatok* című fejezetben Szikszai Mária a fennmaradt levelek alapján rekonstruálja ezt a kapcsolathálót. Ezek a kapcsolatok természetesen nem pusztán önmagukban izgalmasak a kutató számára, ugyanis ezekből kiindulva általánosabb észrevételeket is tesz, például a családi és közösségi szereprendszert, elvárásokat illetően, vagy arra vonatkozóan, hogy egy kisebb közösség hogyan viszonyult az első világháború traumatikus eseményéhez. Sokat foglalkozik a főszereplő konfliktusaival, amelyek azért relevánsak a szerző szerint, mert rámutatnak arra, hogy milyen társadalmi elvárásoknak nem felelt meg Tyukodi Mihály, és ezek miatt vezettek feszült helyzetekhez. Ennek a feltérképezése komplex rekonstrukciós munka, amelyhez Szikszai Mária történelmi és néprajzi forrásokat, hivatalos, például népszámlálásra vonatkozó dokumentumokat is felhasznál.

A könyv aduja, hogy az érzékeny figyelem és a személyesség nem válik a hagyaték vagy annak szerzője iránti pozitív vagy negatív előjeli elfogultsággá, hanem mindvégig érvényesül a források kritikus kezelése, valamint a reflexió arra az időbeli távolságra, környezeti és életmódbeli különbségekre, amelyek a jelenbeli olvasót a régi dokumentumok tartalmától elválasztják. Különösen fontos ez amiatt, hogy a feldolgozott anyag, noha igen terjedelmes, nem minden esetben tartalmaz explicit és egyértelmű információkat; egyes leírt események több személyt is érintenek, de mindvégig Tyukodi perspektívája a domináns. A szerző ennek ellenére sem azonosul az ő szempontjaival, hanem távolságot tartva dekonstruálja azt, ahogyan Tyukodi értelmet ad elete történetének, például rámutatva arra, hogy „látványosan felfűzi az eseményeket egy sérelem-spirálra” (140.). Ebben az értelemben Szikszai Mária mind az egyénre, mind a közösségre alkalmazza a kötet bevezetőjében említett, Jan Assmannra hivatkozó elméleti modellt,

miszerint az emlékezetben nem konkrét események maradnak meg, hanem azok társadalmi rekonstrukciói, személyes interpretációi.

Ezt a gondolatot viszi tovább *A letűnt világ* című fejezet azon megállapítása is, miszerint a szerző konkrét történetek értelmezéséből szűri ki a szereplők világára vonatkozó információkat, „[a]z emberek ugyanis történetek révén próbálják megérteni az őket körülvevő világot, és történetek elmesélése révén közvetítik mondanivalójukat mások felé” (159.). Ez nemcsak Szikszai Mária munkamódszerére vonatkozóan fontos, hanem amiatt is, mert a kötet tudatosítja a hátrahagyott dokumentumok és a belőle kirajzolódó élettörténet megkonstruált voltát. A történet felépítése, vagyis az objektív események szelekciója és strukturálása végigkövethető Tyukodi Mihály hagyatékában, és a minket tőle elválasztó időbeli távolság lehetővé teszi az erre való reflexiót, viszont nyilvánvaló, hogy hasonló szándéktól vezérelt cselekvésekre jelenbeli mindennapjainkban is felfigyelhetünk.

A „letűnt világ” aspektusainak (pl. a gazdálkodási szokások, az életmód, az idő észlelése) vizsgálatakor Szikszai Mária a kutatás célkitűzését szem előtt

tartva nem az egyénre, hanem a közösségre fókuszál. A legtöbb esetben ugyanis azt rekonstruálja, hogy a kisebb és nagyobb közösségek (család, faluközösség, az egyház, a nyelvi/kulturális közösség) mit tartottak ebben az időszakban értéknek, milyen szabályok irányították az interakciókat a csoporton belül, minek alapján értelmezhetők mások gesztusait.

Szikszai Mária igényes és érzékeny munkamódszeréről nemcsak a dokumentumok értelmezésének körültekintő volta tanúskodik, hanem például az a tény is, hogy a hagyatékban található fényképek azonosítása végett többször is a helyszínekre utazott, illetve a tények megismerésén túl szerette volna átélni az iratokban rögzített hangulatokat, érzéseket is. Mivel ez nem feltétlenül rögzíthető racionális vagy analitikus értelemben, a szerző jelzi, hogy vannak a hagyaték értelmezésének olyan részei is, amelyeket illetően nem nyerhet bizonyosságot, nem rögzítheti azokat egyértelműen. Ennek jegyében kötete zárszavaként a sorok közötti olvasásra, „a meg nem ismerhető dolgok szépségének” (314.) befogadására invitálja olvasóit.

András Orsolya

A kalendáriumkutatás lehetőségei

Klaus-Dieter Herbst: Biobibliographisches Handbuch der Kalendermacher. Verlag HKD, Jena, 2020. 4 kötet.

Klaus-Dieter Herbst neve nem ismeretlen a németországi kalendáriumkutatásban, jelen nagyszabású munkája folytatása és kiegészítése eddigi, a témára vonatkozó kutatásainak. A négy kötetből álló, monumentális munka az *Acta Calendariographica. Forschungsberichte* sorozat 9. köteteként jelent meg. Az *Acta Calendariographica* sorozat fogja össze a kalendáriumkutatás eredményeit, a már megnevezett, a kutatási eredményeket előtérbe helyező alsorozat (*Forschungsberichte*) mellett létezik egy kimondottan a kalendáriumok újraközlésére és elemzésére vállalkozó alsorozat is, amelyik a *Kalenderreihen* címet viseli.

Biró Annamária (1980) – irodalomtörténész, PhD, egyetemi adjunktus, Babeş-Bolyai Tudományegyetem – Erdélyi Múzeum-Egyesület, biro.annamaria@eme.ro

A kalendárium kétségtelenül a kora újkor legolvasottabb nyomtatványa, hiszen számos funkcióval rendelkezik, amellet, hogy a naptár tulajdonképpen világmodell is. A 14-16 lapból álló naptári rész gyakran kiegészült 8-16 lapos asztrológiai előrejelzésekkel. Németül megnevezésében is elkülönítik egymástól a falra akasztható és a könyvformátumú kalendáriumot, utóbbi a *Schreibkalender* nevet viseli, amelyik gyakran tartalmazott a bejegyzések számára fenntartott üres helyet – míg a piaci szempontok, a költséghatékonyságra törekvő előállítási módszerek fokozatos csökkentés után ezt meg nem szüntették.